

Asia: OM 8/41/2015

Oikeusprosessien keventäminen

1. Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Hovioikeus pitää mietinnössä esitettyjä ehdotuksia kannatettavina, mutta osin riittämättöminä sekä niukasti perusteltuina. Hovioikeus on 3.3.2016 arvioimustiosta antamassaan lausunnossa tehnyt esityksen useista muutosehdotuksista hovioikeusprosessin keventämiseksi. Näitä esityksiä ei ole huomioitu lausunnon kohteena olevassa mietinnössä. Niitä tarkastellaan jäljempänä.

2. Kokoonpanosäännökset

a) Lausuntonne kärjäoikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Kärjäoikeuksien kokoonpanosäännöksiä koskevat ehdotukset ovat kannatettavia seuraavin muutoksin.

Hovioikeus pitää sanotussa 3.3.2016 antamassaan lausunnossa esittämänsä mukaisesti edelleen perusteltuna lautamiesjärjestelmästä luopumista. Asia olisi syytä ottaa tarkasteltavaksi seuraavista syistä.

Lautamiesjärjestelmän lakkauttamisella voidaan saavuttaa huomattava säästö kärjäoikeuksien toimintamenoissa. Järjestelmän säilyttäminen ei ole perusteltua, koska lautamiehet osallistuvat jo nykyisinkin vain vähäisessä määrin oikeudenkäynteihin eikä heille kerry tuomarin tehtävän hoitamisessa tarvittavaa riittävä ja monipuolista kokemusta. Kokoonpanosäännösten muuttaminen mietinnössä esitetyllä tavalla kärjistäisi tilannetta entisestään. Lautamiesjärjestelmä ei enää tuottaisi oikeusturvalle sitä lisäarvoa, jota järjestelmällä on alunperin tavoiteltu.

Oikeudenkäyntimenettelyn painopisteen siirtäminen kärjäoikeuteen ja asianosaisia tyydyttävän oikeusturvan toteutuminen jo kärjäoikeudessa, yhden tuomarin toimivallan laajentaminen kärjäoikeudessa sekä jatkokäsittelylupajärjestelmä ja mahdollisuus evätä pääkäsittelypyyntö

hovioukudessa edellyttävät toisaalta, että kärjäoikeuksissa nykyistä enemmän käytetään yhden tuomarin kokoonpanon sijasta vahvempaa lakimieskokoonpanoa. Säännös vahvennetun kokoonpanon käyttämisestä olisi kirjoitettava oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 11 §:ssä ehdotettua velvoittavampaan muotoon riippumatta siitä, luovutaanko lautamiesjärjestelmästä vai ei.

b) Lausuntonne hovioikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Mietinnössä tehdyt ehdotukset kokoonpanojen keventämisestä ovat riittämättömiä. Ehdotetulla kahden tuomarin vahvennetulla kokoonpanolla ei ole tarkoituksenmukaista käyttöalaa hovioikeudessa. Jos yhden tuomarin käsiteltävä asia halutaan saattaa vahvemman kokoonpanon käsiteltäväksi, asia on syytä saattaa kolmen tuomarin peruskokoonpanoon. Tätä puoltavat äänestystilanteet, jatkokäsittelylupasäännökset sekä ne seikat, että merkittävä osa asioista ratkaistaan ilman esittelijää ja että kolme tuomaria voi tehdä ratkaisuja, jotka eivät kuulu kahden tai yhden tuomarin toimivaltaan.

Mietinnön perusteluissa (s. 67) todetaan, että kokoonpanon vahventamisesta päättäisi päällikkötuomari. Ehdotus koskee myös kärjäoikeutta. Ehdotetussa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 11 §:ssä kokoonpanon vahventamisesta ei mainita, että asiasta päättäisi päällikkötuomari. Nykyisten kokoonpanon vahventamista koskevien säännösten mukaan päätöksen kokoonpanon vahventamisesta tekee asiaa käsittelevä kokoonpano lainkäyttöraatkaisuna. Tällainen järjestely olisi perusteltua myös ehdotetussa yhden tuomarin kokoonpanon vahventamisessa.

Hovioikeus esittää kuten 3.3.2016 arviomuistiosta antamassaan lausunnossa, että jatkokäsittelyluvan epäämistä koskevat asiat voitaisiin säännönmukaisesti käsitellä kahden tuomarin kokoonpanossa silloin, kun kokoonpanon jäsenet ovat samaa mieltä. Mikäli jäsenet olisivat eri mieltä, asia tulisi siirtää ratkaistavaksi kolmen tuomarin kokoonpanossa. Samalla tulisi harkita oikeudenkäymiskaaren 25 a luvun 18 §:n jatkokäsittelylupa-asioita koskevan äänestämissäännön muuttamista siten, että äänestyksessä voittaa se mielipide, jota enemmistö on kannattanut.

Hovioikeus pitää kannatettavana arviomuistiossa esitettyä yhden tuomarin kokoonpanon laajentamista hovioikeudessa asioihin, joihin haetaan muutosta kärjäoikeuden esitutkintalain tai pakkokeinolain nojalla tekemään päätökseen valituksena tai kanteluna. Samanlaisessa kokoonpanossa voitaisiin käsitellä myös poliisilain 5 luvussa tarkoitettuja salaisia tiedonhankintakeinoja koskevia asioita. Niiden osalta muutoksenhaku on järjestetty samalla tavoin kuin vastaavien asioiden osalta pakkokeinolaissa.

Hovioikeus pitää kannatettavana arviomuistiossa esitettyä yhden tuomarin kokoonpanon käyttämisen laajentamista hovioikeudessa koskemaan myös yhdyskuntaseuraamusten muuntamista ja ylimääräistä muutoksenhaku koskeviin tilanteisiin silloin, kun kärjäoikeus on käsitellyt omaa tuomiotaan koskevan muutoksenhaun oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 14 a §:n nojalla. Menettelyä sovellettaisiin myös jäljempänä käsiteltyihin päiväsakon rahamäärän muuttamista koskeviin asioihin, jos niitä ei hovioikeuden kohdassa 7.c) esittämin tavoin siirretä kärjäoikeuden oikaisumenettelyssä käsiteltäväksi.

Päiväsakon rahamäärän muuttamista koskevat asiat olisi hovioikeudessa käsiteltävä yhden tuomarin kokoonpanossa riippumatta siitä, järjestetäänkö muutoksenhaku mietinnössä esitetyllä tavalla vai hovioikeuden kohdassa 7.c) esittämän mukaisesti. Tähän liittyen hovioikeus esittää harkittavaksi, että kaikki oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 10 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 9 §:ssä tarkoitetuista virheen korjaamista koskevista ratkaisuista tehtävät kantelut voitaisiin käsitellä hovioikeudessa yhden tuomarin kokoonpanossa ja että asiasta otettaisiin säännös oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:ään.

Hovioikeus esittää, että yhden tuomarin kokoonpano ulotettaisiin koskemaan myös muutoksenhakua turvaamistoimiasioissa (vrt. KKO 2006:109). Turvaamistoimia koskevat muutoksenhaut on käsiteltävä kiireellisesti ja ne ovat verrattavissa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 1 momentin 7-kohdassa mainittuihin asioihin.

Hovioikeus esittää lisäksi, että ajokieltoa koskevat muutoksenhakuasiat voitaisiin käsitellä hovioikeudessa yhden tuomarin kokoonpanossa. Kysymys on rikosoikeudellisesta turvaamistoimenpiteestä, joka muutoksenhakijan oikeusturvan takaamiseksi on käsiteltävä kiireellisesti. Asioita koskevat säännökset ovat selkeät ja oikeuskäytäntö on vakiintunut.

c) Lausuntonne korkeimman oikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Hovioikeus ei ota kantaa korkeimman oikeuden kokoonpanoa koskevien säännösten muutosehdotuksiin.

3. Kirjallinen menettely

Lausuntonne kirjallista menettelyä koskevista muutosehdotuksista

Hovioikeus pitää kirjallista menettelyä koskevia täsmennysehdotuksia kannatettavina. Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että kirjallista menettelyä koskevien säännösten tulisi olla käräjäoikeuksissa tehokkaassa käytössä henkilöstöresurssien tarkoituksenmukaiseksi käyttämiseksi ja kustannusten säästämiseksi.

4. Yhden kosketuksen periaate

Lausuntonne paikallapysymisvelvollisuutta haasteen tiedoksiantamista varten koskevasta ehdotuksesta (ETL 10:2a)

Hovioikeus pitää ehdotusta kannatettavana.

5. Syytetyn velvollisuus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin

Lausuntonne syytetyn läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevista muutosehdotuksista (ROL 8 luku ja OK 26:20)

Ehdotuksessa ei ole riittävällä tavalla tarkasteltu hovioikeusmenettelyssä esiintyviä erilaisia tilanteita asianosaisen, erityisesti rikosasioissa valittajana olevan vastaajan kutsumisessa pääkäsittelyyn, pääkäsittelyn peruuttamista tai toimittamista poissaolotilanteissa sekä oikeudenkäyntiaineiston vastaanottamista ja näytön arvioimista.

Asianosaisen kutsuminen pääkäsittelyyn, poissaolouhka ja menettely poissaolotilanteessa

Mietinnössä olisi tullut tarkastella asianosaisen kutsumista pääkäsittelyyn erikseen rikos- ja riita-asioissa sekä erilaisen asianosaisaseman kannalta ainakin seuraavissa tilanteissa.

Rikosasioissa on käytössä syyttämismenettely, jossa asianosaiset määrittävät sen, mihin oikeudenkäyntiaineistoon he vetoavat ja keitä he nimeävät kuultavaksi hovioikeudessa asian selvittämiseksi todistelutarkoituksessa tai todistajina.

Rikosasiassa valittajana oleva vastaaja kutsutaan saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana, mikäli hänen henkilökohtainen läsnäolonsa käsittelyssä ei ole tarpeen asian selvittämiseksi tai muusta syystä. Tällaisissa tapauksissa kutsuun merkitään poissaolouhaksi, että asia jätetään sillensä, jos valittaja jää saapumatta käsittelyyn itse tai asiamiehen edustamana. Jos hän tai hänen asiamiehensä jää saapumatta, asia jätetään sillensä.

Jos vastaavassa muutoksenhakutilanteessa valittaja haluaa tulla henkilökohtaisesti kuulluksi, hänet kutsutaan saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti uhalla, että asia jätetään sillensä, jos hän jää saapumatta pääkäsittelyyn. Jos näin käy, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 8.11.2012 antaman Neziraj-ratkaisun ja korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2015:14 sekä nykyisen hovioikeuskäytännön mukaan käsittelyssä on selvitettävä, onko poissaolon syynä laillinen este. Jos tällainen on tiedossa, pääkäsittely on peruutettava. Jos näin ei ole ja valittajaa edustaa asiamies käsittelyssä, hovioikeudessa tulee viran puolesta ottaa keskusteltavaksi, vaatiiko asiamies päämiehensä puolesta pääkäsittelyn toimittamista poissaolosta huolimatta. Myönteisessä tapauksessa käsittely toimitetaan. Jos asiamies ilmoittaa, ettei hän tiedä päämiehensä kantaa pääkäsittelyn toimittamisesta eikä onko päämies saanut hänelle lähetetyn kutsun tiedokseen (OK 26:28:n ensimmäinen virke), säännökset poissaolosta aiheutuvasta seurauksesta ovat tulkinnanvaraisia. Niistä on epätietoisuutta niin asiamiesten kuin tuomareidenkin keskuudessa ja niiden soveltamisessa esiintyy epäyhtenäisyyttä. Toisinaan pääkäsittely peruutetaan ja toisinaan asia jätetään sillensä. Tällaisten tilanteiden varalta säännökset ja niiden perustelut asianosaisten kutsumisesta ja saapumatta jäämisen uhasta tulisi laatia sellaisiksi, että ne antavat selkeät menettelyohjeet.

Kun valittaja kutsutaan pääkäsittelyyn edellä mainituissa tilanteissa oman valituksensa johdosta ja lisäksi jonkun muun asianosaisen vaatimuksesta henkilökohtaisesti kuultavaksi asian selvittämiseksi tai muusta syystä, valittaja veloitetaan saapumaan pääkäsittelyyn oman valituksensa osalta edellä

selostetun mukaisesti joko henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana asian sillensä jäämisen uhalla ja muun asianosaisen vaatimuksesta sakon uhalla. Valittajan poissa ollessa hänen valituksensa jätetään sillensä, jos häntä ei edusta asiamies, joka vaatii asian käsittelyä päämiehen poissaolosta huolimatta. Muilta osin asian käsittely peruutetaan ja määrätään toimitettavaksi uusi pääkäsittely, johon valittaja kutsutaan uudelleen sakon uhalla tai määrätään tuotavaksi. Toinen vaihtoehto on, että näiltä osin käsittely aloitetaan ja lykätään valittajan kuulemiseksi jatkokäsittelyssä. Myös näissä tilanteissa oikeuskäytännössä on epäyhtenäisyyttä.

Kun syyte on kärjäoikeudessa hylätty ja syyttäjä tai asianomistaja on vaatinut hovioikeudessa syytteen hyväksymistä, vastaaja lähtökohtaisesti kutsutaan saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, jollei ole kysymys oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 §:ssä tai 12 §:ssä tarkoitetuista poissaolosta huolimatta tapahtuvista käsittelyistä. Jos vastaaja jää saapumatta käsittelyyn, johon hänet on velvoitettu saapumaan henkilökohtaisesti, pääkäsittely peruutetaan.

Riita-asioissa noudatetaan käsittelymenettelyä ja asianosaisten määräämisperiaatetta. Niin dispositiivisissa kuin indispositiivisissakin riita-asioissa asianosaiset ilmoittavat, keitä he haluavat oikeudenkäynnissä kuultaviksi todistelutarkoituksessa tai todistajina. Näissä tilanteissa kutsumisessa ja menettelyssä poissaolotilanteissa säännösten soveltamisessa ei ole epäselvyyttä.

Kutsun tiedoksiantaminen

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 28 §:n säätämisen jälkeen kutsujen tiedoksiantomenettely on selkeä. Kun pääkäsittelyyn kutsuttavalle valittajalle on lähetetty kutsu hänen viimeksi ilmoittamaansa osoitteeseen ja hän on tästä huolimatta jäänyt saapumatta pääkäsittelyyn, oikeuskäytännössä on jonkin verran epätietoisuutta ja epäyhtenäistä käytäntöä siinä, onko hänen valituksensa jätettävä sillensä vai onko pääkäsittely peruutettava.

Oikeudenkäyntiaineiston vastaanottaminen

Ongelmallisia ovat ne tilanteet, joissa asian selvittämiseksi pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti saapumaan velvoitettu valittaja on poissa käsittelystä ja pääkäsittely tästä huolimatta toimitetaan. Epätietoisuutta on syntynyt sen suhteen, mikä on pois jääneen valittajan osalta vastaanotettava oikeudenkäyntiaineisto, miten se esitellään ja mikä näyttöarvo sille annetaan. Säännöksistä ei ilmene esimerkiksi, voidaanko poissaolevan valittajan kärjäoikeudessa ja esitutkinnassa kirjattuihin kertomuksiin vedota ja jos näin voi tehdä, miten näytön esittämisessä toimitaan.

Johtopäätökset

Ongelmatilanteet käytännössä ovat huomattavasti monimuotoisempia kuin mitä mietinnöstä ilmenee. Nykyiset prosessisäännökset ja niihin nyt ehdotetut muutokset eivät anna riittäviä menettely- ja soveltamisohjeita erilaisiin tilanteisiin. Lainsäädännön muuttaminen vastaamaan käytännön tarpeita edellyttää mietinnössä tehtyä huomattavasti perusteellisempaa tarkastelua. Kutsua, poissaolouhkaa ja poissaolokäsittelyä koskevat säännökset tulisi kirjoittaa mietinnössä esitettyä kattavammin ja selkeämmin. Lainsäädäntötoimiin ei tulisi ryhtyä mietinnön perusteella, vaan selvitystä lainsäädännön valmistelua varten tulisi jatkaa. Tällaisessa työssä tulisi olla mukana hovioikeudessa työskenteleviä tuomareita ja lainkäyttösihteereitä, jotka parhaiten tuntevat hovioikeuskäytännössä esiintyvät ongelmat.

6. Videoyhteyden käyttö

Lausuntonne videoyhteyden käyttöä koskevista muutosehdotuksista

Hovioikeus pitää ehdotuksia kannatettavina ja perusteltuina. Säännösten ensimmäistä virkettä olisi kuitenkin syytä täsmentää siten, että niistä ilmenisi selvästi, että ainoastaan asianosainen, jota ei kuulla todistelutarkoituksessa, saa osallistua suulliseen käsittelyyn teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen. Täsmennyksellä korostettaisiin sitä, että suullisen käsittelyn välittömyys edellyttää lähtökohtaisesti välitöntä läsnäoloa. Oikeudenkäynteihin teknisin tiedonvälitystavoin osallistumisen lisääntyminen edellyttää, että oikeusministeriön hallinnonalan virastoissa selvitetään tilat ja tietoliikenneyhteydet sekä henkilöstötarve.

7. Muut ehdotukset

a) Lausuntonne pääkäsittelyn lykkäämistä koskevista muutosehdotuksista (OK 6:11 ja ROL 6:11)

Hovioikeus pitää muutosehdotuksia kannatettavina. Muutosehdotuksia on perusteltu muun muassa sillä, että säännösten joustavoittamisella laajat ja pitkät oikeudenkäynnit olisi aiempaa paremmin jaksotettavissa asiakokonaisuuksiin ja oikeudenkäynnit olisi näin järjestettävissä tarkoituksenmukaisiksi. Tämä perustelu ei ole kuitenkaan asianmukainen, koska lykkäyksellä tarkoitetaan asian käsittelyn siirtämistä sellaisen synn vuoksi, joka ei ole tiedossa käsittelemällä aloitettaessa.

b) Lausuntonne riita- ja rikosasian vireillepanoa ja valmistelua koskevista muutosehdotuksista (OK 5:5–6 ja ROL 7:4–5)

Hovioikeus pitää muutosehdotuksia kannatettavina ja perusteltuina.

c) Lausuntonne ylimääräistä muutoksenhakua koskevista muutosehdotuksista (OK 31:14a ja OK 31:19)

Päiväsakon rahamäärää määrättäessä tapahtuu melko usein, että rahamäärä tulee määrättyksi puutteellisten tietojen perusteella ja ratkaisua joudutaan korjaamaan jälkikäteen muutoksenhakumenettelyssä hovioikeudessa ja toisinaan myös korkeimmassa oikeudessa. Menettely on tarpeettoman raskas ja kallis asian laatuun nähden. Yksinkertaisin ja oikeusturvan takaava edullinen menettely olisi ylimääräisen muutoksenhaun sijaan käsitellä asia oikaisumenettelyssä käräjäoikeudessa. Menettelytapaa voitaisiin käyttää sekä lainvoimaisissa että lainvoimaa vailla olevissa asioissa ja se voisi olla samantyyppinen kuin kirjoitusvirheen tai muun siihen verrattavan virheen oikaisemisessa. Mietinnön perustelujenkin mukaan kysymys on teknisluonteisella perusteella tehtävästä oikaisusta (s. 73). Muutoksenhaku oikaisupäätökseen

voitaisiin hovioikeudessa edellä kohdassa 2.b) esitetyllä tavalla käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa.

Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 14 a §:n 2 momentin mukaan, jos purkuhakemus hyväksytään, tuomioistuin voi samalla oikaista tuomiota. Tuomion oikaiseminen on mahdollista myös saman luvun 9 a §:ssä tarkoitetussa rikoslain 7 luvun 6 §:ssä säädettyssä yhteisen rangaistuksen kohtuullistamisen tilanteessa. Hovioikeudessa yhden tuomarin toimivaltaa on ehdotettu laajennettavaksi niin, että hän voi ratkaista 14 a §:ssä tarkoitetusta asiasta tehdyn valituksen. Epätietoisuutta voi syntyä siitä, kuuluuko tähän toimivaltaan myös valitus puretun tuomion oikaisemisesta. Oikaisun kohteena ollut asia on voitu ratkaista käräjäoikeudessa lautamies- tai vahvennetussa tuomarikokoonpanossa.

Hovioikeus ei ota kantaa ylimääräisen muutoksenhaun rajoittamiseen korkeimmassa oikeudessa.

8. Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

Hovioikeus toteaa, että myös aineellista lainsäädäntöä tarkastelemalla olisi löydettävissä keinoja oikeusprosessien keventämiseksi.

Nieminen Pertti
Itä-Suomen hovioikeus

Aalto Teija
Itä-Suomen hovioikeus - Lausunnon ovat laatineet hovioikeuden presidentti
Pertti Nieminen ja hovioikeudenneuvokset Juha Nieminen ja Marja-Leena
Honkanen.